בכליכה והיו עניים מתביישין התקינו שיהו הכל מוציאין בכליכה מפני כבודן של עניים בראשונה היו מניחין את המוגמר תחת חולי מעים מתים והיו חולי מעים חיים מתביישין התקינו שיהו מניחין תחת הכל מפני כבודן של חולי מעים חיים בראשונה היו מטבילין את הכלים על גבי נדות מתות והיו נדות חיות מתביישות התקינו שיהו מטבילין על גבי כל הנשים מפני כבודן של נדות חיות בראשונה מטבילין על גבי זבין מתים והיו זבין חיים מתביישין התקינו שיהו מטבילין על גב הכל מפני כבודן של זבין חיים בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן אמר רב פפא והאידנא נהוג עלמא אפילו בצרדא בר זוזא: אין מניחין את המטה ברחוב: אמר רב פפא אין מועד בפני תלמיד חכם וכל שכן חנוכה ופורים והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא איני והא רב כהנא ספדיה לרב זביד מנהרדעא בפום נהרא אמר רב פפי יום שמועה הוה וכבפניו דמי אמר עולא הספד על לב דכתיב על שדים סופדים טיפוח ביד קילוס ברגל תנו רבנן המקלס לא יקלס בסנדל אלא במנעל מפני הסכנה אמר רבי יוחנן אבל כיון שניענע ראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו ואמר רבי יוחנן הכל חייבין לעמוד מפני נשיא חוץ מאבל וחולה ואמר ר' יוחנן לכל אומרים להם שבו חוץ מאבל וחולה אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לאכול לחם משלו מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל רבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו להדדי ואמר רב יהודה אמר רב מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה רב המנונא איקלע לדרומתא שמע קול שיפורא דשכבא חזא הנך אינשי דקא עבדי עבידתא אמר להו ליהוו הנך אינשי בשמתא לא שכבא איכא במתא אמרו ליה חבורתא איכא במתא אמר להו אי הכי שריא (א) לכו ואמר רב יהודה אמר רב כל המתקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה ההיא איתתא דהות בשיבבותיה דרב הונא הוו לה שבעה בני מת חד מינייהו הוות קא בכיא ביתירתא עליה שלח לה רב הונא לא תעבדי הכי לא אשגחה ביה שלח לה אי צייתת מוטב ואי לא צבית זוודתא לאידך מית ומיתו כולהו לסוף אמר לה תימוש זוודתא לנפשיך ומיתא אל תבכו למת ואל תנודו לו אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה ימים לבכי ושבעה להספד ושלשים לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקדוש ברוך הוא אי אתם רחמנים בו יותר ממני בכו בכו להולך אמר רב יהודה להולך בלא בנים רבי יהושע בן לוי לא אזל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלא בני דכתיב בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו רב הונא אמר זה שעבר עבירה ושנה בה רב הונא לטעמיה דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו סלקא דעתך אלא אימא נעשית לו כהיתר אמר רבי לוי אבל שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין שתי (יריכותיו) משלשה עד שבעה כאילו מונחת לו כנגדו בקרן זוית מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק: ולא של נשים לעולם מפני הכבוד: אמרי נהרדעי לא שנו

אלא

כליכה. מטה של מתים: **על גבי נדות מתות.** הכלים שנשתמשו בהן בעודן בחיים שנטמאו בנגיעתן שהנדה מטמאה בנגיעתה אדם וכלים: **והיו נדות חיות מתביישות.** שעושין בהן מה שאין עושין לשאר מתות: **קשה לקרוביו.** בתכריכין טובים: **לגרדא.** קנבוס: **כר זווא.** הנקנה בזוז: **אין מועד לפני חכמים.** שיכולין להספידו: **על לב.** מטפח כנגד הלב: **ביד.** קופץ יד זו לזו: **ברגל.** מכה רגלו בקרקע: **מפני הסכנה.** שהופך הסנדל ושובר רגלו: **ניענע ראשו.** שנראה שניחם מעצמו: **לכל אומרים שבו.** כשעומדין לפני הנשיא: **חבורתא איכא.** חבורות הן שאלו קוברין מתים שלהם לבדם ואלו קוברין מתים שלהם לבדם: **ולא ישוב עוד וגו'.** משמע מכאן ואילך לא יעשה לעולם תשובה:

אלא

בבליכה. גרס בערוך בשני כפי"ן ולית דגרסי כליכה בבי"ת השניה כמו הללו חוזרין לכלובן (ביצה דף כד.) וכמו ככלוב מלא עוף (ירמיה ה) אי נמי כמו מכליב (לעיל דף י.) ופירש הקונטרס כעין סולם והיינו כעין תפירות רחוקות זו מזו ומביא הא דאמרינן במדרש נטלו את הכרובים ונתנום בכליכה ואם כן צריך לגרוס בפיוט של חרבן בית המקדש בתשעה באב עמון ומואב הוציאו את הכרובים וכליכה היו בם מסובבים וגרס בב' כפי"ן לגירסת הערוך וכל זה שלא לבייש מי שאין לו וכן איתא במסכת בכורים (פ"ג מ"ז) בראשונה מי שהיה יודע לקרו' כו' ומאותה הלכ' * מביאין ראיה להא דאמר שמנה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם דלא בעי למימר שלא יקרא שליח צבור עמו כי בימיהם לא היה קורא שליח צבור עם הקורא ומה שרגילים עתה לקרות זהו מפני כבודו של קורא שלא לבייש מי שאינו יודע וכדאמר גבי בכורים בראשונה מי שהיה יודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות (אינו קורא) מקרין אותו נמנעו מלהביא בכורים התקינו שיהו מקרין את הכל (בכורים פ"ג מ"ז): **ונהג** קלות ראש בעצמו. שלוה כן בשעת פטירתו וי"מ לאחד מבני ביתו בחייו ולשון בעצמו משמע כפירוש ראשון: **אבל** לא מטפחות. פירוש סופק כפיו זו בזו וא"ת הא תנן פרק משילין (ביצה דף לו:) אין מטפחין ביו"ט ופי' בקונטרס בפרק המביא כדי יין (שם דף ל. בד"ה מרקדין) משום שיר או משום אבל ומאי איריא ביו"ט ומשום שמא יתקן כלי שיר אפילו בחולו של מועד אסור משום צער ול"ל דמשום שיר קתני ולא משום אבל: **טפוח** ביד. כדפרישית סופק כפיו זו על זו והכי משמע בהוריות בירושלמי כשתפס רבי יהודה את ריש לקיש שרי רבי יוחנן טפח בתלא ידיה [א"ל] ובתלא ידיה טפחין כו' ומספקין פירש בקונטרס בביצה (דף לו:) כף על ירך ואם כן ויספק את כפיו (במדבר כד) על ירך הן שתי כפים על שתי ירכים וצ"ע: ה"ג ר"ח **לא** יקלס במנעל ולא בסנדל מפני הסכנה. פירוש דיקף שרי טפי דנזהר היטב פן ינזק: ה"ג ר"ח **לכל** אומרים להן שבו חוץ מאבל וחולה. פירוש תלמידי חכמים שעומדין צריך לומר שבו אבל וחולה אפילו עמדו אין צריך לומר שבו דלא די שעמדו שאין צריכין לעמוד ואם כן פשיטא שישבו בלא רשות: **יום** ראשון אסור לאכול משלו. פירשתי למעלה אפילו אוכל כמה פעמים באותו יום דלא קתני סעודה ראשונה: **אסורין** בעשיית מלאכה. משמע דבתלמוד תורה שרי ולא אסור אלא חכם שמת דבית מדרשו בטל מיהו בשעת הוצאת מת אז מבטלין ת"ת כדאמרינן פ' שני דכתובות (דף יז: ושם) ובפ"ק דמגילה (דף ג:) מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה ומיהו היכא דאיכא חבורתא מספקא ליה ועוד האריך רבי יצחק בתשובה והביא ראיה מן הירושלמי: **לגיהוץ** ולתספורת. למעלה פי' ריב"א היה אומר [שגרסינן] לכבוס ולתספורת ופירש למעלה דאשה מותרת בנטילת שער לאחר ז' ובתוספות פירש דלא ידע מנא ליה: **מכאן** ואילך כאילו עוברת בנגדו בשוק. עד י"ב חדש והכי איתא בירושלמי כל שבעה החרב היא שלופה עד שלשים היא רופפת לאחר י"ב חודש היא חוזרת לתערה ולמה הדבר דומה לכפה של אבנים כיון שנזדעזעה אחת מהן נזדעזעו כולם ובש"ס דידן נמי אמרינן (שבת דף קה:) אחד מן האחין שמת ידאגו כל האחין כו':

מה

עין משפט נר מצוה

רבו א מיי' פ"ד מהל' אבל הלכה א טור ש"ע י"ד סי' שנב סעיף א ב:

רכח ב ג ד מיי' פי"א שם הלכה ה ופ"ו מהלכות י"ט הלכה כב סמג עשין ג ולאוין עה טוש"ע שם סי' תא סעיף ה:

רכט ה מיי' פי"ג מהל' אבל הלכה ג סמג עשין ב טוש"ע י"ד סי' שעו סעיף א:

רל ו ז מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע שם סעיף א בהג"ה וסעיף ב:

רלא ח ט מיי' שם פ"ד הלכה ט סמג שם טוש"ע שם סי' שעח סעיף א:

רלב י כ מיי' שם פ"ד הלכה י סמג שם טוש"ע שם סי' שמג סעי' א וסי' שפא סעיף ב:

רלג ל מ מיי' שם פי"ג הלכה [י] יא סמג שם טוש"ע שם סי' שצד סעיף א:

רלד נ מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעי' ד:

◆

רבינו חננאל

בכליפה כו'. ובכל אלו היו העניים מתביישים, התקינו חכמים לעשות לעשירים כדרך שהיו עושים לעניים, שלא יהא הפרש בין עשירים לעניים. ת"ר, בראשונה היו מניחין מגמר תחת מתים בחולי של מעיים, וכו', וכן היו מטבילין את הכלים על גבי הנשים שהיו מתות נדות, וכו', וכן היו מטבילין הכלים על גבי המתים כשהן זבים, והיו בכל אלו החיים מתביישין. התקינו שיהו עושין כן לכל. בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו, שהיו מוציאין בתכריכין ממון רב והיתה קשה עליהן הוצאתם יותר ממיתתם, עד שהיו מניחין ובורחין. עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות בעצמו, וצוה להוציאו בכלי פשתן, ונהגו כל העם לצאת בכלי פשתן כמותו. והאידנא נהוג עלמא אפילו בצררא בר זוזא, פי' בחלוק בר זוזא. מתני' אין מניחין את המטה במועד ברחוב, שלא להרגיל ההספד. אמר רבה בר רב הונא, אין מועד בפני תלמיד חכם, וכל שכן חנוכה ופורים, שלא מספידין בהן. והני מילי בפניו, אבל שלא בפניו לא. ויום שמועה כבפניו דמי, ומותר אפילו במועד. אמר עולא, הספד על לב, שנאמר על שדים סופדים. לא טיפוח ביד, קילוס ברגל. ת"ר לא יקלס לא במנעל ולא בסנדל, מפני הסכנה. אמר ר' יוחנן, אבל כיון שנענע ראשו, שוב אין המנחמין רשאין לישב אצלו. ואמר ר' יוחנן, הכל חייבין לעמוד לפני נשיא חוץ מאבל וחולה. ואמר ר' יוחנן, לכל אומרי להן שבו חוץ מאבל וחולה.

אמר רב יהודה אמר רב אבל אסור לאכול ביום ראשון משלו, שנאמר ולחם אנשים לא תאכל. רבה ורב יוסף, בימי אבלם היו מחלפין סעודתן להדדי. אמר רב יהודה אמר רב, מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה, עד שינתן לקבורתו. וכל המתקשה על מתו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה. דההיא איתתא דהוו לה שבעה בני, ומית חד מינייהו, והוות מתקשה יותר מדאי, ושלח לה רב הונא, ולא אשגחה ביה, ומתו לה כולהו, ומתה היא נמי. ת"ר אל תבכו למת, יותר מדאי. ואל [תנודו] לו, יותר מכשיעור. הא כיצד, שלשה לבכי, ושבעה להספד, שלשים לגיהוץ ולתספורת, מיכן ואילך הרי הוא קישוי. בכו בכו להולך. אמר רב, להולך בלא בנים. ר' יהושע בן לוי לא הוה אזיל לבי אבילא, אלא אמאן דשכיב בלא בני. כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו. זה שעבר עבירה ושנה בה, מיכן ואילך שוּבן אינו מהרהר בתשובה, מפני שנעשית לו כהיתר. אמר ר' לוי אבל ג' ימים הראשונים, יראה עצמו כאילו חרב מונחת לו בין כתיפיו. משלשה ועד שבעה כאילו חרב מונחת בקרן זוית, מיכן ואילך כאילו חרב עוברת כנגדו בשוק. ואין מניחין מטה של נשים ברחוב לעולם מפני הכבוד. אמרי נהרדעי לא שנו

מסורת הש"ס

א) נדה עא. [תוספ' נדה פ"ט ע"ש תוס' שם ד"ה אלא טעמי"], ב) כתובות ח: [תוספתא שם], ג) [גי' הערוך גדרא ועי' ב"מ נא. דאיתא התם גרדייתא פרש"י בגדי קנבוס], ד) [מגילה ג: ע"ש], ה) [תוספתא פ"ב], ו) [נ"ל המקשיר הכי איתא בע"י ופרש"י לשון וקשרו מספד], ז) [פי' תכריכין עי' רש"י עירובין מא: ובע"ז יז. ד"ה כוודתא], ח) ב"ב קטו. ע"ש, ט) [שם], י) יומא פו: פו. ע"ש קדושין כ. מ. סוטה כב. ערכין ל:, כ) [בשאלתות אי' כתיפיו], ל) שייך למתני' דף כח ע"ב, מ) [לעיל כב:], נ) [דף כג. ד"ה כלן], ס) [דף יח. בד"ה וכנונטרי וע' ברא"ש פ' נג],

◆

תורה אור השלם

1. עַל שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל שְׂדֵי חֶמֶד עַל גֶּפֶן פֹּרִיָּה: ישעיהו לב יב
2. הֵאָנֵק דֹּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל: יחזקאל כד יז
3. אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ בְּכוּ בָכוֹ לַהֹלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ: ירמיהו כב י

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אי הכי שריא (לכו). תו"מ ונ"ב ס"א להו:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה בכליכה וכו'. מניחין ראיה להא דאמר. ב"ב ד' טו ע"ב.

◆

מוסף רש"י

היו מטבילין את הכלים. אף הכלים של קודש למתה (נדה עא.). והיו נדות חיות מתביישות. שאלו כמיתתן הן משונין מכל אדם (שם). קשה לקרוביו. שהיו קוברים אותו בכלים יקרים כמנין שילפין ופקרות (כתובות ח:). בצרדא בר זוזא. בגד קנבוס שאינו שוה אלא דינר (שם). כל המתקשה על מתו יותר מדי, שמתאונן על מדותיו (קדושין ?). לא אזל לבי אבלא. לפי שלא היה רוצה להתבטל מלמודו (ש"כ ב"ב קטו.). נעשית לו כהיתר. דומה בעיניו כהיתר (ערכין ל: וכעי"ז סוטה כב.).

ז] עי' בערוך ערך טפח ד'.